

LUND UNIVERSITY

Skånsk intonation - uttal som särmärke för skåningar i gammal och ny tid

Bruce, Gösta

Published in:
Renässans för Skåne 1999

1998

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Bruce, G. (1998). Skånsk intonation - uttal som särmärke för skåningar i gammal och ny tid. In C. Sjöstrand (Ed.), *Renässans för Skåne 1999* Hammenhög.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

[uppsats i Renässans för Skåne oktober -98]

Gösta Bruce

Skånsk intonation - uttal som särmarke för skåningar i gammal och ny tid

Om vi skissartat försöker teckna bilden av det skånska uttalet idag, vad är det då vi i första hand skulle ta fasta på? Bland konsonanterna är det säkert r-ljudet, vårt bakre tungrots-R, som vi känner igen som karakteristiskt inte bara för skånska utan för sydsvenska i allmänhet. Bilden för vokalerna skulle bli betydligt mera brokig, men ett särdrag är en mer eller mindre genomgripande diftongering. Ett tredje typiskt drag är språkmelodin, intonationen. I denna uttalskiss är underförstådd en jämförelse med uppsvenska, som ju kännetecknas av främre tungspets-r, odiftongerade (eller lätt diftongerade) vokaler och en intonation som i kontrast till skånskans relativt enkla tonstigningar och -fall har mera komplexa tongester. Från ett annat perspektiv kan vi också fortfarande se skånska som en sorts östdanska. Här är det bakre tungrots-R och vokal- & konsonantlängder som förenar skånska och standarddanska (själländska), medan vokaluttal och språkmelodi är olika. På denna gemensamma skånska uttalsgrund finns det sedan ändå en betydande inomskånsk variation. Särskilt vad gäller vokalerna kan vi iakttä förhållandevis stora uttalskillnader mellan Skånes fyra hörn såsom de låter i t ex Helsingborg, Kristianstad, Malmö och Ystad.

Hur stabil är nu denna bild av det skånska uttalet? Hur kommer skånskan att låta på 2000-talet? Har vi någon anledning att misstänka att skånskan och det skånska uttalet kommer att förändras? Vad vi vet är att språket hela tiden förändras, mer eller mindre, men kanske utan att vi märker det, i och med att det går ganska långsamt. Vi behöver nog ett tidsperspektiv på några decennier för att märka en förändring av uttalet. Ett sätt att förutspå förändringar av uttalet är att se på variationen idag. Det brukar framhållas att den historiska utvecklingen vanligen kan iakttas i nuet. Förutom den geografiska variation vad gäller uttalet som vi berört ovan kan vi också observera en social variation, som har med kön, generation och social dialekt (sociolekt) att göra och även med talstilsvariation.

En intressant uttalsvariation är den som beror på generation. I ett nystartat forskningsprojekt SweDia 2000 (De svenska dialekternas fonetik och fonologi år 2000) som stöds av Riksbankens kulturfond är vi i färd med att göra inspelningar av talare ur två generationer: en yngre generation (unga vuxna mellan 20 och 30 år) och en äldre pensionärgeneration. Preliminära iakttagelser visar här tydliga tecken på dialektutjämning. I den äldre generationen talar man med avgjort större lokal färgning, medan man i den yngre generationen talar mera regionalt utan lika tydlig lokal förankring. Denna skillnad beror sannolikt på den större rörligheten i olika avseenden hos dagens unga generation. En uttalsfaktor som tycks vara konstant i denna jämförelse mellan generationerna är intonationen. Om detta intryck står sig vid en mera noggrann analys, tyder det på att intonationen är mindre föränderlig än andra uttalsfaktorer.

En annan typ av uttalsvariation som jag vill rikta uppmärksamheten på är den som beror på social dialekt. En sådan speciell variant av sydsvenska och skånska har som främsta kännetecken ett uttal som liknar det uppsvenska med främre tungspets-r, -dock ofta inte vibrantiskt r utan mera halvvokaliskt - odiftongerade (eller lätt diftongerade vokaler) men samtidigt med typisk sydsvensk språkmelodi. Vem är det då som talar så här? Vi finner denna sociolekt hos personer ur högre social klass inte minst i Lund men även i andra skånska städer. Hur vanlig den är finns det inga säkra uppgifter om. Uppenbarligen är denna variant en del personers sätt att tala som de alltid använder. Vi finner den representerad hos personer som vuxit upp i Skåne, och de har oftast lärt sig att tala på detta vis redan i barndomen. Visserligen kan någon av föräldrarna vara uppsvensk, men detta är inte någon nödvändighet. Denna variant finns också representerad hos personer som flyttat till Skåne efter barndomen och som präglats språkligt någon annanstans. Det enda typiskt sydsvenska och skånska i denna variant är just intonationen.

Det finns dock en annan variant av skånska där man intressant nog gör tvärtom. Sydsvenskt bakre tungrots-R och diftongerade vokaler kombineras här med en språkmelodi som vi kan karakterisera som uppsvensk. Denna variant är närmast att betrakta som en talstilsvariant och inte som en sociolekt. Den kännetecknar en del personers sätt att tala, inte alltid men i vissa situationer, och används av dem som en stilvariant jämte en annan stilvariant med helskånska uttalsdrag. Denna kombination av sydsvenskt uttal och uppsvensk intonation återfinns t ex hos etermediereportrar och folk i serviceyrken som använder den i mera officiella och offentliga sammanhang, medan samma personer byter till helskånska i mera ledig stil. Det är alltså fråga om skåningar som vuxit upp i Skåne men däremot inte personer som flyttat till Skåne efter barndomen. Vi kan också finna denna variant hos skåningar som flyttat norrut. Hos dessa är varianten kanske mera permanent och inte lika primärt stilbunden. Båda varianterna uttrycker den dubbla inställning till sitt sätt att tala som man kan möta bland skåningar; man både vill ha och inte ha skånskan.

Det är min bedömning att fler personer använder kombinationen uppsvenskt konsonant- & vokaluttal och sydsvensk melodi idag än för 20-30 år sedan. Särskilt hos ungdomar och barn är denna variant vanligare idag av informella rapporter att döma. Jag är däremot inte säker på att dess motsats, nämligen sydsvenskt konsonant- & vokaluttal och uppsvensk melodi är vanligare idag än för 20-30 år sedan. Varför skulle då kombinationen uppsvenskt uttal och sydsvensk melodi förväntas bli mera spridd än dess motsats? Den förra varianten upplevs nog som mindre skånsk än den senare. Den sydsvenska intonationen ger kanske ändå en viss och tillräcklig regional förankring. Vidare är denna variant en social dialekt, en alltid-variant, och inte bara en talstilsvariant som den motsatta uttalskombinationen. Denna senare variant är visserligen delvis anpassad till uppsvenska med melodin, men den är ändå bara en talstilsvariant som används vid sidan av en helskånsk variant. Vidare tycks småbarn inte heller ha den.

Det är möjligt att den sydsvenska och specifikt den skånska intonationen har en äkthetsprägel som gör den livskraftig, även i kombination med uppsvenska konsonanter och vokaler, medan en uppsvensk melodi känns mera tillfällig och påklistrad på ett för övrigt sydsvenskt konsonant- & vokaluttal för att denna variant

ska få riktigt genomslag. Vi kan också jämföra med utvecklingen i Dalarna, där det just nu pågår en stark upplösning av de gamla dialekterna, men där den karakteristiska melodin (dala-bergslags-intonationen) tycks vara livskraftig och ha en socialt och dialektalt sammangjutande funktion.

Hur intonationen lät i äldre tider vet vi av naturliga skäl inte. Den är ju inte kodifierad i skrift, och våra inspelningsmöjligheter går ju endast tillbaka till tidigt 1900-tal. Från den tiden finns det registreringar av tonförlopp som gjordes med dåtidens fysikaliska metoder som vi idag betraktar som högst primitiva. Det talmaterial som kunde registreras på detta sätt var också mycket begränsat. Vid en jämförelse av tonkurvor från den tiden med motsvarande idag vilka tagits fram med aktuella datorprogram finner vi en förvånansvärt god överensstämmelse. Vi kan ta detta som tecken på att den skånska intonationen inte förändrats påtagligt sedan början av seklet. Det är i sammanhanget värt att notera att den intonationstyp vi finner i Skåne och Sydsverige inte är unik. Vi kan nämligen konstatera att bergensiska (Bergen-norska) har i stort sett samma intonation som den skånska. Uttalslikheten gäller för övrigt också bakre tungrots-R, medan vokaluttalet skiljer sig åt. Det är intressant att spekulera om varför två skandinaviska dialekter på så stort geografiskt avstånd företer så påtagliga uttalslikheter, men jag nöjer mig här med att enbart formulera frågan.

Även om vi kan förutse att man på 2000-talet kommer att tala en skånska med mindre tydlig lokal prägel än idag, så kan vi ändå gissa att det kommer att leva kvar en klar regional och social variation vad gäller uttalet. Möjligen kan vi få en större spridning av den variant av sydsvenska som vi talat om ovan med kombinationen uppsvenskt konsonant- & vokaluttal och sydsvensk språkmelodi. Vi har kanske svårt att acceptera denna variant som skånska idag, men det får vi kanske vänja oss vid. Vi får kanske också acceptera invandrardialekter som t ex rosengårdssvenska, när man lär sig det som barn, som en social dialekt och inte som brytning. Ett gemensamt drag hos denna denna variant med annan malmöitiska och skånska tycks också vara just intonationen.

Det enda säkra är nog att det inte kommer att låta riktigt som idag i Skåne om 50 - 100 år. Språk och dialekter inklusive språkets ljudsida förändras hela tiden, även om det går relativt långsamt och vi kanske inte märker det eller tänker så mycket på det. Språket ska ju fungera dels som kommunikationsmedel och dels som social identifikation. När det som man behöver uttrycka förändras, och när den sociala strukturen förändras, måste ju språket hänga med, så även skånskans uttal, låt vara att en viss uttalsfaktor som intonationen tycks kunna vara mera motståndskraftig mot förändringar.